

УДК 159.943

ЖАННА ВІРНА

м. Луцьк

annavirna@ukr.net

ГУБРИСТИЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Презентований матеріал присвячено теоретичному та емпіричному обґрунтуванню губристичної детермінації структурної організації емоційного інтелекту на вибірці осіб юнацького віку. Окреслено основні теоретико-методологічні позиції вивчення феномену емоційного інтелекту та губристичної мотивації особистості. Складено і реалізовано програму емпіричного дослідження проблеми. Зазначено, що в структурній організації емоційного інтелекту базовими є компоненти емпатії та вміння розпізнавати емоції інших людей, які знаходять тісний зв'язок із показниками губристичної мотивації та утворюють стійкі комплекси взаємопрояву.

Ключові слова: емоційний інтелект, губристична мотивація, емпатія, особистість.

Соціально-економічні умови розвитку сучасного суспільства актуалізують питання губристичної мотивації особистості, яка передбачає не тільки прагнення до переваги і досконалості, але й тісно пов'язана із самоідентифікаційними характеристиками самовизначення. При цьому, феномен емоційного інтелекту, який є стійкою ментальною здатністю людини, відіграє важливу роль у ефективній самореалізації особистості. Тому контекст вивчення емоційного інтелекту у детермінаційному полі губристичної мотивації особистості є своєчасною спробою вивчення їх логічного взаємозв'язку на вибірці осіб юнацького віку.

У теоретико-емпіричних доробках психологів емоційний інтелект переважно розглядається як основа свідомої емоційно-мотиваційної регуляції людини, що забезпечує її високу адаптивність і соціальну ефективність. У добре відомих теоріях і концепціях дослідження емоційного інтелекту розкривається широкий спектр його прояву (І. Андрєєва, І. Аршава, Р. Бар-Он, Х. Гарднер, Д. Гоулман, С. Дерев'янка, М. Зайднер, Д. Карузо, Н. Коврига, Д. Люсін, Дж. Мейєр, Дж. Меттьюс, О. Милославська, Е. Носенко, Р. Робертс, П. Селовей, О. Філатова та ін.), однак праць, де були б конкретизовані аспекти його губристичної детермінації зустрічається обмаль, за виключенням розробок С. Петрової, О. Сергеєнкової, К. Фоменко, Р. Цветкової, Т. Хомуленко та ін.

З огляду на окреслену проблематику, презентуємо спробу емпіричного обґрунту-

вання губристичної детермінації структурної організації емоційного інтелекту особистості на вибірці осіб юнацького віку, що складає основну мету запропонованого матеріалу.

На фоні проаналізованих теоретичних конструкцій вивчення емоційного інтелекту особистості (модель емоційно-інтелектуальних здібностей П. Селовея і Дж. Мейєра, теорія емоційної компетентності Д. Гоулмана, некогнітивна теорія емоційного інтелекту Р. Бар-Она, двокомпонентна теорія емоційного інтелекту Д. Люсіна, синтетична теорія емоційного інтелекту І. Андрєєвої тощо), можемо стверджувати, що успішність особистості залежить не стільки від загального рівня інтелекту і спеціальних знань, скільки від емоційної компетентності, що ґрунтується на емоційному інтелекті, адже саме емоційний інтелект є провідним орієнтиром успішної соціальної активності індивіда, що вочевидь й відображається на якості змісту професіоналізації фахівця. І, цьому положенню можна навести низку підтверджуючих методологічних конструкцій. Так А. Альошина стверджує, що розвинена здатність управляти власними емоціями дає змогу набути таких компетенцій, як стресостійкість і ініціативність [1]. Тобто це означає, що особистість, яка впевнена у своїй здатності розуміти і управляти емоціями, більш ефективна в міжособистісній взаємодії.

Зрозуміло, що за допомогою емоційного інтелекту здійснюється рефлексивний аналіз емоцій, адже емоційний інтелект впливає на

мотиваційну сферу особистості, він взаємопов'язаний із самоставленням, забезпечує емоційну стійкість, опосередкує успішність міжособистісних стосунків і продуктивність просоціальної діяльності. З цього приводу варто згадати роботу Т. Чернікової та співавторів, де зазначається, що стійкість особистості до девіацій і спокус влади над іншою людиною утворюється з типу смислових утворень і міри відкритості, его-станів і комунікативних установок, спрямованості просоціальних дій і міри їх альтруїстичності [7]. Зрозуміло яку роль у формуванні такої стійкої позиції до маніпулювання у взаєминах з іншими відіграє емоційний інтелект.

Останнім часом можна помітити зростання інтересу дослідників до різноманітних суб'єктних характеристик людини, де емоційний інтелект розглядається через здібності до розуміння і управління емоціями, самомотивацію, самореалізацію [4], особистісне зростання та прагнення до самоактуалізації [5]. Емоційний інтелект спонукає вчитися, розвиватися і творити, сприяє формуванню установок на співпрацю і успіх. Високий емоційний інтелект, що гармонізує емоції і розум, когнітивні і емоційні процеси є критерієм цілісного розвитку і внутрішньої свободи особистості.

Сказане вище дає усі підстави для ствердження, що емоційний інтелект можна розглядати як центральну складову успіху особистості, який залежить від губристичної мотивації людини («hubris» з давньогрецької означає прагнення до звеличення), у якій зосереджено прагнення до самоствердження. Основний пласт наукових доробок з проблеми губристичної мотивації особистості зосереджений у роботах Ю. Волкова, Ю. Козелецького, С. Петрової, В. Полікарпова, І. Пуфоль-Струзик, Р. Робінс, Т. Тржесневські, Дж. Трейсі та ін. Фундаментальною працею щодо узагальнення основних наукових позицій вивчення губристичної мотивації є дисертаційне дослідження К. Фоменко [6], у якому дослідницею систематизовано основні напрями психолого-педагогічних досліджень губристичної мотивації та спрямованості особистості, а також створено методику дослідження губристичної мотивації.

Зокрема К. Фоменко підкреслено дуалістичний характер спрямованості, представлений особистісним (як система ставлень, що охоплює сутнісні характеристики соціально-психологічного розвитку людини, і розглядається як фактор самоуправління та самореалізації) та процесуальним (як система спонукань та мотивів, що визначають протікання певної діяльності, та є результатом домінування найактуальніших мотивів поведінки) підходами до визначення спрямованості. Відразу зазначимо, що саме у цьому контексті вивчення спрямованості особистості, актуальним стає розгляд юнацького віку, адже саме у цьому віці низка провідних компонентів спрямованості особистості оцінюється як новоутворення. Це й світогляд, ідеали, моральне та професійне самовизначення, життєві плани тощо. Соціальна ситуація розвитку в цьому віці характеризується тим, що саме у цей період особистість отримує атестат зрілості, статус повнолітньої особи, яка має право брати шлюб, участь у виборах тощо. Все це ставить особистість в умови вибору, які вимагають системи орієнтирів, сповнених прагнення до досконалості як орієнтації на розвиток, задоволення потреби у досягненні, самовизначенні та прагнення до неперевершеності як потреби у повазі, авторитеті серед інших людей, у визнанні, успіху і першості [3].

Під губристичною детермінацією ми розуміємо стійке прагнення до підкріплення й підвищення самооцінки або власної важливості. Тобто губристична мотивація це прояв тенденційних ознак самоствердження особистості, яке часто у психологічній літературі розглядається як поєднання уявлень особистості про власне Я (самоідентичність) та спрямованості на його здійснення, а саме: а) потреби у самототожності, самоцінності, у протиставленні свого Я іншим; б) потреби у визнанні, самореалізації, статусно-рольовому визнанні, у досягненні результатів діяльності; в) потреби у самовияву. Самоствердження поряд із такими формами вияву самосвідомості особистості як самосприйняття, самоповага, самоконтроль є основним показником регуляції діяльності та особистісної активності. Це особливо актуально в теперішній час, коли фактично кожна людина прагне реалізуватися в

тій чи іншій сфері життя. Це прагнення є доволі егоїстичним, тому часто приховується суб'єктом свідомо чи несвідомо. Часто губристичне прагнення буває й груповим, воно поширюється на колективи, класи людей, нації та навіть держави. При цьому часто воно не пов'язано з якоюсь об'єктивною потребою. Іноді, не отримавши високої оцінки своїх дій, вона переходить до паліативних та прихованих засобів: ілюзія безвихідності; самоідеалізація; міжособистісне оцінювання; знищення супротивників тощо [2].

Теоретичний аналіз проблеми склав підґрунтя для розробки програми емпіричного обґрунтування губристичної детермінації системної організації емоційного інтелекту особистості на вибірці осіб юнацького віку. Дослідницька робота проводилася на базі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки ($n = 116$). Під час формування вибіркової сукупності було дотримано вимог до її змістовності та еквівалентності. Виконання вимог критерію змістовності вибірки досягалося шляхом підбору вибірки, що відповідала предмету дослідження. Слідування критерію еквівалентності виражалося у нормальному розподілі емпіричних даних, отриманих з усієї вибірки.

Серед діагностичних методик використовувалися: методика діагностики дослідження рівня емоційного інтелекту Н. Холла (дає можливість визначити рівень сформованості емоційної обізнаності, вміння керувати емоціями (що допомагає краще зрозуміти, яким чином людина відреагує на ті чи інші події, й передбачити негативні наслідки), самомотивації (довільне управління власними емоціями), емпатію та вміння розпізнавати емоції інших людей (вміння впливати на емоційні стани інших людей та відчувати настрій оточуючих) та методика діагностики губристичної мотивації К. Фоменко (дає можливість визначити психологічні особливості губристичної мотивації за показниками прагнення до досконалості та прагнення до переваги).

При обробці результатів констатувального експерименту використовувався кореляційний аналіз (r -Пірсона) для встановлення взаємозв'язку між діагностованими показниками. Результати обрахунків подані у табл. 1.

Таблиця 1
Кореляційні зв'язки між типологіями показниками рівня емоційного інтелекту та губристичної мотивації студентів

	Прагнення до досконалості	Прагнення до переваги
Сформованість емоційної обізнаності	-.23**	.01
Вміння керувати емоціями	-.13	.19*
Самомотивації	.18*	.02
Емпатія	.21*	.25**
Вміння розпізнавати емоції інших людей	-.32*	-.20*

Примітка: умовні позначення: * $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$.

Зафіксовані кореляційні дані демонструють статистично значущий зв'язок між досліджуваними показниками. Зокрема, такі структурні компоненти емоційного інтелекту як емпатія і вміння розпізнавати емоції інших людей віднайшли зв'язок із показниками прагнення до досконалості і прагнення до переваги; сформованість емоційної обізнаності та самомотивація пов'язані із прагненням до досконалості, а показники вміння керувати емоціями із показниками прагнення до переваги.

Отримані дані закономірно відображають особливості губристичної детермінації прояву емоційного інтелекту особистості, однак повну картину взаємопов'язаних зв'язків між досліджуваними показниками нами отримано за допомогою вивчення інтекореляційних зв'язків (рис. 1–2).

Так, губристичне прагнення до досконалості локалізоване в ознаках самомотивації ($r = 0,24$ при $p \leq 0,05$) і емпатії ($r = 0,22$ при $p \leq 0,05$), в той же час ці студенти не виявляють сформованість емоційної обізнаності ($r = -0,21$ при $p \leq 0,05$) та вміння розпізнавати емоції інших людей ($r = -0,28$ при $p \leq 0,05$); також показник вміння керування власними емоціями виявився виключеним із інтекореляційної системи.

Губристичне прагнення до переваги локалізоване в ознаках вміння керувати емоціями ($r = 0,23$ при $p \leq 0,05$) і емпатії ($r = 0,21$ при $p \leq 0,05$), які між собою пов'язані ($r = 0,19$ при $p \leq 0,05$); також ці студенти в той же час ці студенти не виявляють сформованість

емоційної обізнаності ($r = -0,24$ при $p \leq 0,05$); а такі показники як сформованість емоційної обізнаності та само мотивація виявилися включеними із інтеркореляційної системи.

Отримані результати склали основу для виокремлення таких показників емоційного інтелекту як емпатія і вміння розпізнавати емоції інших людей як базових в системній організації цього психологічного феномену. Спробуємо зробити висновки: зміст губристичної детермінації емоційного інтелекту досліджуваних студентів переважно визначається вираженою готовністю прийняття інших людей, що виражається у створенні теплих й довірливих відносин з іншими, вмінні дивитися на світ очима інших та проявляти почуття любові до людей; такі емпатійні тенденції поведінки є результатом сформованого вміння володіння собою; однак у емоційних реакціях у взаємодії з іншими людьми, ці досліджувані позбавлені сформованої здатності чітко і правильно розпізнавати емоції інших людей, що ймовірно є результатом професійної підготовки, адже вибірку досліджуваних склали студенти психологічних спеціальностей. Загалом у цій професійній групі високі показники губристичної мотивації в ознаках прагнення до досконалості і переваги доводять наявність у них переживання непереверженості і надмірного прагнення до успіху й схвалення, що можна розцінювати як закономірність у цьому віковому періоді та етапі професійного становлення.

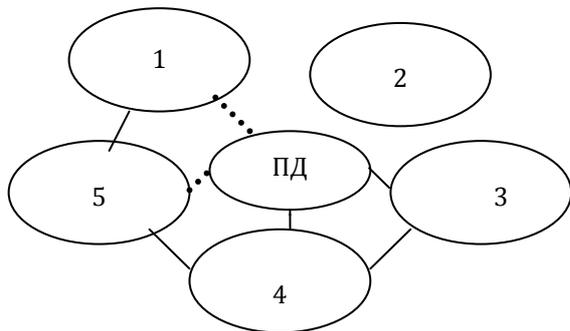

Рис. 1. Інтеркореляційні зв'язки між показниками прагнення до досконалості та емоційного інтелекту студентів:

— – значущий позитивний зв'язок; – значущий негативний зв'язок

ПД – прагнення до досконалості; 1 – сформованість емоційної обізнаності; 2 – вміння керувати емоціями; 3 – самомотивація; 4 – емпатія; 5 – вміння розпізнавати емоції інших людей

Презентований емпіричний матеріал складає основу для створення різноманітних психокорекційних програм щодо розвитку емоційного інтелекту майбутніх фахівців, а відповідно й їх емоційної зрілості, адже показники губристичної мотивації є потужною інтенцією становлення успішної особистості і фахівця. Також варто додати, що в результаті емпіричної експлікації особливостей губристичної детермінації емоційного інтелекту особистості нами доведено, що будь-яке психологічне структурне утворення особистості, як-от емоційний інтелект особистості отримує своє функціональне визначення тільки через встановлення певних функціональних детермінант його прояву.

Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми дає змогу висувати про детермінаційний вплив губристичної мотивації у прояві емоційного інтелекту осіб юнацького віку, адже емоційний інтелект дає змогу особистості відстежувати власні емоційні стани в кожній конкретній ситуації, міру готовності людини справлятися з тією або іншою проблемною ситуацією і контролювати власну поведінку якнайкраще не тільки для власного благополуччя, але і для благополуччя оточуючих людей. Поштовх губристичного прагнення до досконалості та переваги актуалізує емпатійні здібності та вміння розпізнавати емоції інших людей. Тому перспективами подальшого вивчення проблеми губристичної детермінації емоційного інтелекту

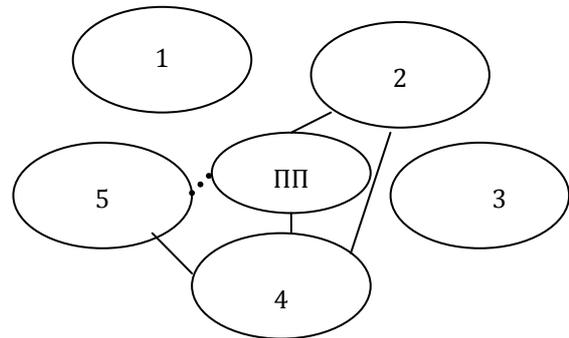

Рис. 2. Інтеркореляційні зв'язки між показниками прагнення до переваги та емоційного інтелекту студентів:

— – значущий позитивний зв'язок; – значущий негативний зв'язок

ПД – прагнення до переваги; 1 – сформованість емоційної обізнаності; 2 – вміння керувати емоціями; 3 – самомотивація; 4 – емпатія; 5 – вміння розпізнавати емоції інших людей

осіб юнацького віку вбачаємо через активізацію таких структурних компонентів емоційного інтелекту як сформованість емоційної обізнаності, вміння керування власними емоціями та самомотивація, що суттєво розширює формат фіксації і контролю їх особистісно-поведінкового локусу життя.

Список використаних джерел

1. Алешина А. Эмоциональный интеллект: история вопроса [Электронный ресурс] / А. Алешина, С. Шабанов. — Режим доступа : <http://www.hrportal.ru/article/emotsionalnyi-intellekt>.
2. Нартова-Бочавер С. К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С. К. Нартова-Бочавер. — СПб. : Питер, 2008. — 400 с.
3. Раис Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Раис. — Санкт-Петербург : Питер, 2000. — 624 с.

ZHANNA VIRNA
Lutsk

HUBRISTIC DETERMINATION OF THE STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF A PERSONALITY

The presented material is devoted to the theoretical and empirical grounding of hubristic determination of the structural organization of the emotional intelligence on a sample of adolescence age persons. The main theoretical and methodological positions of the study of the phenomenon of emotional intelligence and hubristic personality motivation have been outlined. The program of empirical research of the problem have been formed and realized. It is noted that in the structural organization of the emotional intelligence the basic are the components of an empathy and an ability to recognize the emotions of other people, which are closely related to the hubristic motivation indicators and form the stable interconnection complexes.

Key words: emotional intelligence, hubristic motivation, empathy, personality.

ЖАННА ВІРНА
г. Луцк

ГУБРИСТИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАЦИЯ СТРУКТУРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ЛИЧНОСТИ

Представленный материал посвящен теоретическому и эмпирическому обоснованию губристической детерминации структурной организации эмоционального интеллекта на выборке лиц юношеского возраста. Определены основные теоретико-методологические позиции изучения феномена эмоционального интеллекта и губристической мотивации личности. Составлена и реализована программа эмпирического исследования проблемы. Отмечено, что в структурной организации эмоционального интеллекта базовыми являются компоненты эмпатии и умения распознавать эмоции других людей, которые находят тесную связь с показателями губристической мотивации и образуют устойчивые комплексы взаимопроявления.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, губристическая мотивация, эмпатия, личность.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2017